

Skolinspektionens granskning av sex- och samlevnadsundervisning

Projektledare: Stefanie Luthman

Varför gjordes granskningen?

- Regeringsuppdrag att granska kvaliteten i sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.
- Starka signaler om brister och varierande kvalitet i sex- och samlevnadsundervisningen.
- Granskningen syfte var att ge en bredare bild av hur sex- och samlevnadsundervisningen fungerar i skolorna i dag.

Vad står i styrdokumentet om sex och samlevnad?

- Sex och samlevnad är ett av de ämnesövergripande kunskapsområden som ska integreras i undervisningen i olika ämnen och rektorn ansvarar för att det sker (grundskola och grundsärskola)
- Rektorn ansvarar för att eleverna får kunskaper om sex och samlevnad (gymnasieskola och gymnasiesärskola)
- I kurs- och ämnesplanerna återfinns begrepp som bland annat sexualitet, relationer, kön, jämställdhet, identitet och normer - kunskapsområdet ska alltså tas upp inom ramen för många kurser och ämnen

Hur gick granskningen till?

- *Får eleverna möjlighet att utveckla kunskaper inom hela det område som ryms inom begreppet sex och samlevnad?*
- *Tar rektorn ansvar för att skolans sex- och samlevnadsundervisning är av god kvalitet?*
- Enkätstudie på 450 slumpmässigt utvalda skolor
 - Enkät till rektor och samtliga lärare på skolan
- 28 skolbesök mellan september och november 2017
 - Intervjuer med rektor, lärare, elevhälsa, elever
 - Dokumentstudier

På de flesta skolor integreras sex och samlevnad i ämnesundervisningen

Familjen och olika samlevnadsformer (samhällskunskap)

På en gymnasiesärskola pratar lärarna med eleverna om relationer när de arbetar med julspelet. Lärarna berättar för eleverna att Josef och Maria fick barn. Sedan frågar de eleverna vilka andra familjekonstellationer som finns idag.

Levnadsvillkor för barn, kvinnor och män förr i tiden (historia)

På en gymnasieskola arbetar eleverna med länsarkivets tidningar från förr. Eleverna läser polisprotokoll och personliga berättelser om bland annat kärleksrelationer, föräktenskapliga graviditeter, abort och änglamakerskor.

Metoder för att förebygga sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter (biologi)

På en grundskola arbetar eleverna med för- och nackdelarna av olika preventivmedel. "Vad som är säkrast, det kändes viktigt", säger eleverna.

Könsmönster, jämställdhet och identitet i relation till idrotts- och motionsutövande (idrott och hälsa)

På en gymnasieskola lämnar idrottsläraren salen fri till eleverna att själva välja vad de vill göra och bryter sedan aktiviteterna mitt i så eleverna kan observera vilka val som gjorts och gemensamt reflektera över vilka normer som kan ha spelat roll i elevernas (könsstereotypa) val.

Stora brister i undervisningen om normer och HBTQ

- Undervisningen begränsas ofta till lärandet av kunskaper om rådande sex- och samlevnadsnormer och HBTQ-frågor, t.ex. *”hur färger används i reklam som exempel att rosa kopplas till flickor och att mörkare färger kopplas till killeksaker”* och *”att homosexuella får vara med i samhället”*.
- Det som saknas är möjligheter för elever att reflektera kring hur normer påverkar och i många fall begränsar människors handlingsutrymme när det gäller sexualitet, identitet och relationer.
- På en del skolor upplevs HBTQ-undervisningen som obefintlig. *”Tycker inte att det finns någon HBTQ-undervisning här. Vi lär oss mer utanför skolan än inne i skolan.”* Ofta sätts arbetet med HBTQ-frågor först igång när en elev kommer ut som HBTQ-person. Ofta saknas också ett normmedvetet förhållningssätt hos lärarna. *”Vi har haft HBTQ-diskussion i vår klass men vid sex- och samlevnadsundervisningen har det bara handlat om flicka och pojke. Känns konstigt.”*

På hälften av skolorna görs eleverna inte delaktiga

- Enligt läroplanerna ansvarar läraren för att alla elever får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och innehåll i undervisningen samt att tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen. Elevernas delaktighet är särskilt viktigt när det gäller undervisning om sex och samlevnad eftersom den behöver fånga elevernas intressen och förmedla kunskaper som är relevanta för elevernas behov.
- Goda exempel: På en gymnasiesärskola beskriver en lärare att *”någon [av eleverna] började prata om graviditet, mens... det ledde till att alla blev jättenyfikna och vi började prata om 'livets mirakel, en Youtube-film.”* På en grundsärskola utvärderas sex-och samlevnadsundervisningen tillsammans med eleverna. *”Vi gjorde elevintervjuer parvis om hur eleverna upplevde undervisningen om kroppen.”*
- På hälften av besökta skolorna uppger eleverna att de inte tillfrågas vad de vill prata om när det gäller sex och samlevnad, hur de vill arbeta med dessa frågor eller vad de tycker om undervisningen.

Lärare tycker att det är svårt att undervisa om sex och samlevnad, men får sällan kompetensutveckling

- 3 av 4 rektorer följer inte upp lärarnas kompetens för att undervisa om sex och samlevnad. *”Jag har bara legitimerade lärare som undervisar. [...] Jag tror de har det i sin utbildning.”*
- Endast 9% av lärare har under senaste året fått kompetensutveckling för att undervisa om sex och samlevnad
- Lärare har stort behov av kompetensutveckling
 - Kunskapsområdet sex och samlevnad
 - Normer/HBTQ
 - Sex- och samlevnadsundervisning för nyanlända elever
 - Sex- och samlevnadsundervisning för särskoleelever
 - Sexuella trakasserier i sociala medier
 - Samtalsmetodik
 - Hedersrelaterade frågor, t.ex. könsstympling

Elevhälsans kompetens tas inte alltid tillvara

- Enligt skollagens (2010:800) förarbeten ska elevhälsans personal medverka i undervisningen om jämställdhet och i sex- och samlevnadsundervisning.
- Goda exempel: På en gymnasieskola finns ett så kallade sex- och samlevnadsteam där representanter för lärare, elevhälsans personal och elevassistenter samverkar. Teamet kompletterar lärarnas ämnesintegrerad undervisning om sex och samlevnad med särskilda sex- och samlevnadslektioner. På en annan gymnasieskola planerar och genomför elevhälsan tillsammans med lärarna skolans temaveckor om sex och samlevnad. Studie- och yrkesvägledaren deltar på lektioner i samhällskunskap och förmedlar information till läraren om vad som har hänt elevgruppen på arbetsplatserna som berör sex- och samlevnadsområdet så att detta kan tas upp i undervisningen.
- På 16 av 28 besökta skolor samverkar lärarna och elevhälsan inte på ett planerat sätt kring sex- och samlevnadsundervisningen. Det finns ofta ingen avsatt tid för att diskutera med lärarna annat än individuella elevärenden och att det behövs mer tid för *”att prata mer om stämningen i klassen”*.

De flesta skolorna saknar ett systematiskt utvecklingsarbete kring sex och samlevnad

- Viktigt för en likvärdig sex- och samlevnadsundervisning av hög kvalitet: tydliga mål, samsyn kring uppdraget, tydliga roller kring vem som gör vad, uppföljning, utvärdering och utvecklingsåtgärder
- På 19 av 28 besökta skolor sker ingen form av systematiskt utvecklingsarbete kring sex- och samlevnadsundervisningen.
- Enkätstudien visar att bara 1 av 4 skolor har mål för sitt arbete med sex och samlevnad. 1 av 3 skolor har kartlagt hur sex- och samlevnadsundervisningen bedrivs på skolan. De flesta rektorerna pratar inte med lärarna om deras medverkan i sex- och samlevnadsundervisningen. *”Aldrig pratat om sex och samlevnad som rektor och heller inte haft någon plan att göra det”.*

Sex- och samlevnadsundervisning kopplas sällan till värdegrundsarbete

- Som en del av skolans likabehandlings- och värdegrundsarbete har alla lärare ett ansvar att bidra till elevernas kunskapsutveckling inom sex och samlevnad.
- Skolor som inte gör kopplingen mellan sex- och samlevnadsundervisning och värdegrunden missar de positiva effekter för en förbättrad skolmiljö som en god sex- och samlevnadsundervisning kan bidra med.
- På bara tre besökta skolor gör samtlig intervjuad personal spontant kopplingen till skolans arbete med likabehandling och värdegrund. På en grundskola berättar rektor, lärare och elevhälsans personal att sex och samlevnad ingår som en del i skolans övergripande värdegrundsarbete. Har växt fram under många år och är väl förankrat på skolan och genomsyrar undervisningen i stort. I andan ryms bland annat nyckelorden trygghet, relationer, jämställdhet, olikhet och tolerans och dessa tas återkommande upp i undervisningen.

Hedersrelaterade frågor i sex- och samlevnadsundervisningen

- På en gymnasieskola berättar rektorn att de har anpassat skolans 'sex- och samlevnadspaket' för att inkludera undervisning om hedersproblematik.
- På fyra av de besökta skolorna har delar av personalen särskild kompetens inom kulturskillnader och heder, hedersrelaterat våld eller hedersrelaterat förtryck.
- Många lärare känner sig osäkra på hur de ska hantera frågor som rör heder i sex- och samlevnadsundervisningen. På vissa skolor tar lärarna hjälp av elevhälsan. Till exempel berättar en kurator på en gymnasieskola att *"en lärare som tar upp frågor kring heder och våld i nära relationer har bett mig om råd."*
- En rektorn berättar att *"det finns barn som inte får prata om sådana här saker [sex och samlevnad], som inte får vara med [för sina föräldrar]. Då är det vårt uppdrag att tydliggöra att de ska och har rätt till det. Det gör vi alltid."*

Framgångsfaktorer

- Skolor bedriver ett systematiskt utvecklingsarbete som innefattar tydliga mål för sex- och samlevnadsundervisningen, uppföljning och utvärdering av dessa mål samt utvecklingsarbete utifrån dessa resultat.
- Skolor kopplar arbetet med sex och samlevnad till skolans värdegrundsarbete.
- Rektorererna följer regelbundet upp att lärarna har kompetens för att undervisa om sex och samlevnad och erbjuder relevant kompetensutveckling där det behövs.
- Rektorererna säkerställer att elevhälsans uppdrag att medverka i sex- och samlevnadsundervisningen är förankrat i personalgruppen.
- Lärarna ger eleverna ett reellt inflytande i sex- och samlevnadsundervisningens planering, genomförande och utvärdering.
- Lärarna ger eleverna regelbundet möjlighet att tillsammans med lärarna reflektera kring en rad olika normer som rör sex- och samlevnadsområdet.